

سه گام طلایی

۴۳ نکته در تدریس قرآن کریم

اغلب آموزگاران دوست دارند بدانند چگونه می‌توانند تدریس قرآن موفق‌تری داشته باشند. اگر شما هم احساس می‌کنید در تعلیم قرآن کریم به دانش‌آموزان مشکل دارید، ممکن است دانستن این سه گام طلایی برایتان مفید باشد. یقیناً با تکیه بر این روش‌ها بسیار آسان‌تر از گذشته می‌توانید از عهده‌ی آموزش قرآن به دانش‌آموزان برآیید و از تدریس قرآن لذت ببرید. اگر آموزگار خوبی نباشید، نمی‌توانید همه‌ی دانش‌آموزان کلاستان را به اهداف قصد شده‌ی برنامه‌ی درسی قرآن رهنمون باشید. اینکه چگونه می‌توانید مطمئن شوید همه‌ی دانش‌آموزان موفق و علاقه‌مند به یادگیری قرآن شده‌اند، موضوع این مقاله است. مطالعه‌ی این مقاله را از دست ندهید.

گام اول: نقطه‌ی عزیمت

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

هنگامی که تصمیم گرفتیم، بر خدا توکل کن (سوره‌ی آل عمران / ۱۵۹)

قبل از تدریس قرآن به این ۱۷ نکته توجه داشته باشید.

۱. تربیت را وظیفه‌ی خود دانش‌آموز بدانید نه معلم.

پس آموزگار فراهم‌کننده‌ی موقعیت مناسب یادگیری برای دانش‌آموزان است.

۲. برنامه‌ی درسی اصل است، نه کتاب درسی.

کتاب درسی یکی از ابزارهای تربیت، آموزش و یادگیری است، نه تنها ابزار. لذا بیش از همه در جست‌وجوی هدف‌های برنامه‌ی درسی باشید.

۳. لذت یادگیری قرآن را به دانش‌آموزان بچشانید.

از خودتان شروع کنید. اگر شما از خواندن قرآن لذت ببرید، شاگردانتان هم مثل شما خواهند بود. آموزگاران بزرگ، در کنار هدف، «اشتیاق» هم دارند. پس، از صمیم قلب آموزش دهید.

۴. «مقدمه‌ی کتاب» را بخوانید.

شورای آموزگاران یکی از بهترین فرصت‌هایی است که آموزگاران هم‌پایه می‌توانند در آن کتاب درسی قرآن را بررسی کنند. یکی از بخش‌های مهم کتاب، مقدمه‌ی کتاب درسی است. البته کتاب

راهنمای تدریس معلم هم در سایت «دفتر چاپ و توزیع کتاب‌های درسی» به نشانی زیر بارگذاری شده است:

<http://chap.sch.ir>

۵. در آموزش قرآن «جامع‌نگر» باشید.

ارکان «سواد قرآنی» (خواندن، فهمیدن، تدبر و انس مستمر) در عرض هم قرار دارند و با هم رشد می‌کنند. گاهی این تلفیق چنان در هم تنیده است که جدا کردن آن اشکال تولید می‌کند؛ مانند خواندن و فهمیدن که دو روی یک سکه‌اند.

۶. به هر قیمتی قرآن را تعلیم ندهید.

اگر آموزگار در زنگ قرآن خنده‌رو و مهربان باشد یقیناً می‌تواند در جلب نظر و افزایش علاقه‌مندی شاگردان به قرآن اثربخشی بیشتری داشته باشد و برعکس، ناراحتی و عصبانیت یا برخورد نامناسب معلم، گاهی به بی‌میلی و فرار دانش‌آموز از یادگیری قرآن منجر می‌شود که جبران آن فرصت و هزینه‌ی زیادی می‌طلبد.

۷. «لهجه عربی» را همان «زبان عربی» ندانید.

همه دانش‌آموزان به یک نسبت توان و علاقه‌ی لازم را برای رعایت لحن عربی در خواندن قرآن ندارند و بلکه غالباً دچار اضطراب می‌شوند. از سوی دیگر، چنین ضرورتی وجود ندارد. زیرا لهجه و لحن عربی با زبان عربی یک چیز نیست. مانند خواندن دعای کمیل و زیارت عاشورا که با لحن فارسی است. گام‌های آموزش آموزگار

این ارتباط در یادگیری و تربیت بسیار مؤثر است.

۱۲. کلاس را محیط امن یادگیری بدانید.

اگر آموزگار محیطی امن فراهم کند، ریسک پذیری شاگرد افزایش می‌یابد. به دانش‌آموزان اجازه‌ی نقد بدهید.

۱۳. انعطاف پذیر باشید.

از نظر بعضی فرهنگیان، معلم یا مدیر باید به گونه‌ای ظاهر شوند که انگار پاسخ تمام سؤالات را می‌دانند و هر نشانه‌ای از انعطاف‌پذیری یا بی‌اطلاعی، یک نقطه ضعف است. اما گاهی اوقات ممکن است «منی‌دانم» بهترین پاسخ یک آموزگار باشد. زیرا با این پاسخ، به جای از دست دادن اعتبارش، اعتماد شاگردانش را به دست می‌آورد. اعتماد هم زیربنای روابط سازنده است.

۱۴. مبنای تدریس را «کار گروهی» قرار دهید.

از ویژگی‌های برنامه‌ی درسی قرآن آن است که هر یک از موضوعات را می‌توان به صورت گروهی و روش فعال اجرا کرد (لوحه خوانی، قرائت سوره، کار در کلاس، پیام قرآنی و ...)

۱۵. ساده و واضح صحبت کنید.

گاهی بیان یک مطلب یا پاسخ یک سؤال چندان آسان نیست. در این صورت، اگر نمی‌توانید ساده صحبت کنید، لاقط واضح صحبت کنید. استفاده از داستان و تمثیل یا به کار بردن واژگان ساده‌تر به وضوح مطالب کمک می‌کند.

۱۶. علاقه‌ی دانش‌آموزان را به خواندن مستمر قرآن کریم

تقویت کنید.

از خودتان بپرسید، آیا من می‌توانم شاگردانم را به خواندن روزانه‌ی قرآن عادت دهم؟

۱۷. «نقش خانواده» را از نقش آموزگار و مدرسه مهم‌تر

بدانید.

«نقش الگوی خانواده» در انس روزانه‌ی دانش‌آموزان با قرآن حرف اول را می‌زند. لذا در ابتدای سال، برای اعضای خانواده جلسه‌ای بگذارید و مواردی را که در مقدمه‌ی هر یک از کتاب‌های درسی برای اولیای دانش‌آموزان آمده است برای ایشان بیان کنید.

کام دوم: آموزش و تدریس

«يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ» (رسولی که) آیاتش را بر آن‌ها می‌خواند و آن‌ها را تزکیه می‌کند و به آنان کتاب و حکمت می‌آموزد (سوره‌ی جمعه/ ۲)
در هنگام تدریس در رعایت این ۱۸ نکته کوشا باشید:

۱۸. الگوی عملی آداب قرآنی باشید.

دانش‌آموزان غالباً رفتارهای تربیتی را از اطرافیان و به ویژه معلم خود می‌آموزند. آموزگار چه بخواهد و چه نخواهد، الگوی رفتاری و اخلاقی آنان است. لذا نقش معلم، چه در رعایت آداب ظاهری و باطنی، و چه در انس مستمر با قرآن، بسیار مهم است.

نیاید از دانش‌آموزان فاصله‌ی زیادی داشته باشد تا آن‌ها بتوانند به راحتی همراهی کنند.

۸. تقسیم دانش‌آموزان در اوایل سال، بر اساس «هوش‌های چندگانه» لازم است.

تفاوت‌های فردی و استعداد و علاقه‌ی دانش‌آموزان در میزان رشد و موفقیت ایشان حرف اول را می‌زند. از سوی دیگر، همه‌ی بچه‌ها مثل هم نیستند. میوه‌های درخت همه با هم نمی‌رسند. پس یک روش تکراری را روی همه پیاده نکنید. لذا «عجله ممنوع» است تا ارکان «سواد قرآنی» (خواندن، فهمیدن، تدبر و انس مستمر) در عرض هم و با هم رشد کنند.

۹. در حد وظیفه استعدادیابی کنید.

نخبه‌پروری نه وظیفه‌ی معلم و نه وظیفه‌ی اصلی آموزش و پرورش است. وظیفه‌ی شما تشخیص و هدایت چنین دانش‌آموزانی به مراجع ذیصلاح است.

۱۰. محور اصلی آموزش شما نیستید، شاگردانتان هستند. پس، ملاک آموزش، یادگیری اغلب دانش‌آموزان است، نه برنامه و کتاب درسی شما.

۱۱. شاگردانتان را بشناسید.

آموزگار پایه این شناس را دارد که تک تک دانش‌آموزانش را در مدت کمی شناسایی و با ایشان ارتباط عاطفی عمیق برقرار کند.

۱۹. کلاستان را با «مهارت‌آموزی» آغاز کنید.

مهم‌ترین دغدغه‌ی معلم در کلاس باید این باشد که آیا من می‌توانم در هر جلسه همه‌ی دانش‌آموزان را به خواندن قرآن وادار کنم؟

۲۰. اول روخوانی، سپس روان‌خوانی کنید.

تا همه‌ی دانش‌آموزان روخوانی نکرده‌اند، به مهارت روان‌خوانی نپردازید.

۲۱. مراحل سه‌گانه‌ی روخوانی را جدی بگیرید.

روخوانی مقدمه‌ی روان‌خوانی است و سه مرحله دارد:

مرحله‌ی اول: پیش‌خوانی در کلاس: هر دانش‌آموز بین ۳ تا ۵ دقیقه آیات درس را می‌خواند.

مرحله‌ی دوم: خواندن در گروه: دانش‌آموزان هم‌میزی بین ۳ تا ۵ دقیقه همان آیات را برای یکدیگر می‌خوانند.

مرحله‌ی سوم: خواندن برای کلاس: هر دانش‌آموز یک سطر از آیات درس را برای کلاس می‌خواند.

۲۲. لوحه‌ی روخوانی را دو بار بیشتر تمرین نکنید.

بار اول: جمع‌خوانی لوحه

بار دوم: فردخوانی چند دانش‌آموز

۲۳. اول ساده‌خوانی کنید، سپس فصیح‌خوانی.

این تجربه را بارها داشته‌اید که دانش‌آموزان مستعد قرائت در اغلب موارد، به جای صحیح‌خوانی، در تلاش‌اند زیبا و فصیح بخوانند. به همین دلیل، دچار اشکالات فراوان در روخوانی می‌شوند. راهکار این است که این دانش‌آموزان هم ابتدا به‌صورت ساده و صحیح بخوانند و سپس به آن‌ها اجازه‌ی قرائت آهنگین داده شود.

۲۴. «قاعده‌محوری» در تدریس ممنوع است.

سعی کنید هریک از قواعد خواندن (روخوانی، روان‌خوانی و حتی فصیح‌خوانی و تجوید) را لایه‌لای «مهارت‌آموزی» آموزش دهید؛ آن هم در حد تذکر همان مورد. فرصت کلاس را به تمرین خواندن دانش‌آموزان اختصاص دهید.

۲۵. از ابزار آموزشی بیجا استفاده نکنید.

استفاده از قرائت الگو (فایل صوتی) یا خواندن معلم در ابتدای کلاس و قبل از روخوانی دانش‌آموزان به بروز اشکال و اختلال در کسب مهارت روخوانی منجر می‌شود، مانند کلی‌خوانی و تصویرخوانی و بی‌توجهی به حرکات، ترکیب حروف و علائم.

۲۶. به نام حفظ، به کام «روان‌خوانی» عمل کنید.

حفظ قرآن فعالیت‌ی تخصصی است که از توان اغلب دانش‌آموزان خارج است. اما «حفظ نسبی» جملات و پیام‌های قرآنی بهانه‌ی خوبی است برای تسلط دانش‌آموزان بر روان‌خوانی قرآن کریم.

۲۷. ترس دانش‌آموزان از قرآن کامل را از بین ببرید.

گاهی لازم است از دفتر مدرسه تعدادی مصحف آموزشی به کلاس بیاوریم و بین دانش‌آموزان توزیع کنیم و از آن‌ها بخواهیم به‌صورت تصادفی آن را باز کنند و چند خطی بخوانند. مهم‌ترین ویژگی این روش، کاهش اضطراب دانش‌آموزان در مواجهه با قرآن کامل است.

۲۸. پیام قرآنی بهانه‌ای برای کسب «مهارت تفکر» است.

پیام قرآنی، حدیث نورانی، قطره اما دریا و یک نکته از هزاران، همگی بهانه و ابزار کسب مهارت تفکر و تدبر در قرآن هستند.

اغلب آموزگاران تصور می‌کنند هدف از «پیام قرآنی» آموزش محتوای درون پیام قرآنی است. در حالی که برنامه‌ی درسی قرآن به ما می‌گوید هدف از پیام قرآنی، «کسب و تقویت مهارت تفکر و تدبر» در آن است. پس معلمی که این نکته را می‌داند، به جای سخنرانی درباره‌ی پیام، به طرح سؤال‌های مناسب برای ایجاد زمینه‌ی تفکر و تدبر در قرآن می‌اندیشد.

۲۹. به «حفظ» یک جمله‌ی کوتاه قرآنی راضی باشید.

به جای حفظ یک سوره یا یک صفحه و حتی یک آیه، بهتر است به «حفظ یک جمله» راضی شوید. زیرا همه‌ی دانش‌آموزان توان و علاقه حفظ کامل سوره و آیه را ندارند.

۳۰. از معنای لغتها و ترکیب‌های قرآنی مشترک سؤال

کنید.

از نعمت‌های بزرگ زبان پارسی برای ایرانیان، اشتراک خط و

واژگان فارسی و قرآنی است، به طوری که در هر صفحه از قرآن بین ۲۰ تا ۳۰ کلمه وجود دارد که دانش‌آموزان ابتدایی قادر به تشخیص معنای نسبی آن‌ها هستند. این گنج بزرگ را پاس بداریم و از آن به خوبی استفاده کنیم. گاهی در حین خواندن دانش‌آموزان، از معنای کلمه‌ها و ترکیب‌های ساده و پرکاربرد سؤال کنید. در یافتن پاسخ به آن‌ها کمک کنید.

۳۱. کار در کلاس را با «فکر دانش‌آموزان» کامل کنید.

دانش‌آموزان برای تکمیل تمرین‌های بخش کار در کلاس معمولاً از عبارتهای ترجمه‌شده صفحه‌ی قبل یا لغت‌های آخر کتاب استفاده می‌کنند، در حالی که بهتر است در بار اول از ذهن خود کمک بگیرند.

۳۲. هدف از داستان قرآنی، علاقه‌مندی به خواندن قرآن است.

در «داستان‌های قرآنی» یا «داستان‌هایی درباره‌ی قرآن کریم» مهم‌ترین هدف، ایجاد و تقویت انس دانش‌آموزان به خواندن قرآن است. سایر موارد چنین اهمیتی ندارند.

۳۳. رفع اشکال، فرصت طلایی یادگیری است.

در مواردی که دانش‌آموز کلمه‌ای را غلط می‌خواند، می‌توان فرصت خوبی را برای بیان یک نکته فراهم آورد؛ البته کوتاه و قابل فهم. مانند مواردی که امکان دارد برای بیشتر دانش‌آموزان پیش آید. و نیز در اتصال کلمات که بهتر است روی تخته نوشته شود و به شکل صحیح آن اشاره شود تا دانش‌آموزان آن را بخوانند.

۳۴. هرگز دانش‌آموزی را با دیگری «مقایسه نکنید».

دانش‌آموزان دوست ندارند در مواقع ضعف و ناتوانی با دوستانشان مقایسه شوند. این کار ممکن است به نفرت دانش‌آموز از درس و معلم منجر شود.

۳۵. فرصت دهید شاگردان به یکدیگر آموزش دهند.

گاهی دانش‌آموزان زبان هم‌سالان خود را بهتر از معلم می‌فهمند و گاهی راه‌های بهتری برای رفع مشکلات پیشنهاد می‌کنند. به آن‌ها فرصت دهید به همدیگر کمک کنند.

گام سوم: نتیجه‌گیری و ارزیابی

«مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا»

هر کس کار نیکی به جا آورد، ده برابر آن پاداش دارد (سوره‌ی انعام/ ۱۶۰).

در پایان تدریس به این نکته نیز توجه داشته باشید:

۳۶. «فرصت سؤال» بدهید.

گاهی دانش‌آموزان در حین تدریس معلم سؤال‌هایی به ذهنشان خطور می‌کنند. از آن‌ها بخواهید در همان موقع سؤالشان را بپرسند یا آن را یادداشت کنند و در پایان تدریس و در زمان «فرصت سؤال» بپرسند.

۳۷. «سخت‌گیری» و «سهل‌انگاری» نکنیم.

هر دو نگاه، معنای افراط و تفریط را می‌دهد. «جدیت» و «جذبه» معلم با سخت‌گیری متفاوت است. از سوی دیگر، مدیر و معلم موفق از همان ابتدای سال به دنبال تحقق یادگیری قرآن و تربیت قرآنی دانش‌آموزان است.

۳۸. «باید به همه‌ی دانش‌آموزان نمره‌ی خوب داد».

نتیجه، یک «باور غلط» است.

درس قرآن مانند سایر درس‌ها برنامه و ارزشیابی دارد. اینکه به دانش‌آموزی که چیزی یاد نگرفته است، نمره‌ی خوب بدهیم از عدالت آموزشی به دور و به مفهوم واقعی، ساده‌اندیشی و سطحی‌نگری است. این رفتار به بی‌سوادی قرآنی منجر می‌شود.

۳۹. روش ارزشیابی در درس قرآن «فرایندی» است.

از آنجا که درس قرآن یک درس مهارتی است به‌طور قطع در شب امتحان و با حفظ قواعد و اصطلاحات آموخته نمی‌شود. پس باید از همان ابتدای سال تحصیلی نسبت به یادگیری تدریجی مهارت‌های قرآنی، برنامه‌ریزی دقیق صورت پذیرد.

۴۰. «انس مستمر با قرآن» هدف غایی و نهایی تدریس

موفقیت معلم در طول یک سال تحصیلی زمانی قابل تضمین است که منجر به انس مستمر دانش‌آموز با خواندن و ارتباط با قرآن بینجامد. اگرچه به تدریج بسیاری از مطالب و حتی مهارت‌های اولیه را فراموش می‌کند.

۴۱. «قرآن در تابستان» فقط برای تابستان نیست.

طبق قانون، سال تحصیلی ۱۲ ماه است. پس دانش‌آموزان باید در تابستان هم به یادگیری و تمرین بپردازند.

۴۲. «درس پژوه» همدیگر باشیم.

در کلاستان را به روی مدیر و معاون مدرسه باز کنید. از همکاران خود بخواهید از تدریس شما دیدن کنند. دیگران هم می‌توانند از روش‌های خوب و موفق شما الگو بگیرند و در کلاس خود استفاده کنند و نقاط قوت و ضعف شما را بگویند. شایسته نیست معلمی پس از سال‌ها تدریس متوجه شود اشتباه تدریس کرده یا در سخن گفتن و اداره‌ی کلاس با اشکال روبه‌رو بوده است.

۴۳. به کانال «کلاس معکوس آموزش قرآن»^۱ سر بزنید.

کلاس معکوس آموزش قرآن کریم^۲ شکل جدیدی از کلاس درسی است که در آن تدریس موضوع، در «خانه» و از طریق نمایش فیلم انجام می‌شود. کلاس فرصتی برای تمرین و ارزشیابی تک‌تک دانش‌آموزان است. از این امکان و امکانات مشابه برای تدریس قرآن استفاده کنید.

پی‌نوشت‌ها

1. <http://www.aparat.com/nabati50>

2. FLIPPED CLASSROOM IN TEACHING HOLY QURAN